

ПРОБЛЕМИ В ПРАВОПРИЛАГАНЕТО НА ОБИДАТА И КЛЕВЕТАТА В СВЕТЛИНАТА НА ПРАВОТО НА ЗАЩИТА СРЕЩУ ПОСЕГАТЕЛСТВО ВЪРХУ ЧЕСТТА, ДОСТОЙНСТВОТО И ДОБРОТО ИМЕ

Симона Велева,

докторант в Софийския университет „Св. Климент Охридски“

В хода на ХХ век човешкото достойнство се оформя като най-централна ценност, от която в някои държави се извежда самото право на живот¹. Неговата защита от посегателства се превръща в една от най-висшите цели на правния ред изобщо. Животът, свободата и стремежът към щастие в триадата на Томас Джеферсън може да се съотнесе към идеята за достойно съществуване като основна цел на индивида, чиято гаранция предопределя основния смисъл на развитието на съвременния демократичен конституционализъм. Човешкото достойнство е ценността, която наред с обществените отношения, които са непосредствен обект на защита, цели да защити всяко основно човешко право². Достойнството по своята природа предопределя самата човешка същност, както и ролята на човека в обществото. Концепцията за човешкото достойнство поставя на преден план най-вече каква е стойността на индивида за държавата и правото и как той трябва да бъде третиран спрямо останалите човешки същества. Както отбелязва Катрин Дюпре, човешкото достойнство е свободата на всеки индивид да напише сам историята на собствения си живот³. То предпазва човека от възможността да се превърне в средство за постигане на чужди егоистични цели, подчинявайки се на чужда воля. Както Конституционният съд нееднократно отбелязва, достойнството е ценност, присъща на човешката личност, от което произтичат равните и неотменими права на всички членове на човешкото общество. Като такава е призната и в преамбюла на Всеобщата декларация за правата на човека и на други международни договори, по които България е страна – Международния пакт за икономическите, социалните и културните права и Международния пакт за гражданските и политическите права (МПГПП)⁴. Човешкото достойнство намира своята изрична уредба в преамбюла на Конституцията, както и в чл. 4, ал. 2 и чл. 32, ал. 1 от Конституцията. То е в основата на неприкосновеността на личния живот на лицата, на тяхната автономна лична сфера, в която се формира мисълта, съвестта и правото им на мнение. Един от интегралните аспекти и проявления на именно тази автономна лична сфера, обоснована от човешкото достойнство, е свободата на словото.

¹ Вж. чл. 1 от Основния закон на Федерална Република Германия.

² Вж. Barak, A. *Understanding Human Dignity*. Ed. McCrudden, C. UK: Oxford University Press. 2014, p. 362.

³ Вж. Dupré, C. *Unlocking human dignity. Towards a theory for the 21st century*. *European Human Rights Law Review*, nr. 2. 2009, pp. 190-205.

⁴ Решение № 20/14.7.1998 г. по к.д. № 16/1998 г. на КС – ДВ, бр. 83/98 г.

Когато бъде обективирано „навън“ обаче, ставайки достояние на обществото и на отделни негови членове, свободата на словото потенциално може да засегне неприкосновеността на личния живот. Неприкосновеният личен живот е онази конституционна ценност, с която комуникационните права най-често влизат в колизия и около този сблъсък се очертават най-много спорове и въпроси, свързани с намирането на ясен и премерен баланс, който да гарантира в достатъчна степен тези две конституционно защитени блага⁵. Чл. 32, ал. 1 от Конституцията прогласява неприкосновеността на личния живот, както и правото на всеки срещу незаконна намеса в личния и семейния му живот и срещу посегателство върху неговата чест, достойнство и добро име. Честта и доброто име са защитени и от чл. 17 от МПГПП, а правото на зачитане на личния и семеен живот – от чл. 8 от Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ), като репутацията и правата на другите са най-често легитимните цели, чиято защита оправдава ограничаването на правото на изразяване на мнение по см. на чл. 10, т. 2 от ЕКПЧ.

I. Защитата на достойнството и честта в правната доктрина

В правната доктрина се приема, че честта и достойнството са морално-етични категории. Те са свързани с дължимото уважение към личните качества на лицето, неговите етични и морални принципи и почитта, която хората си дължат един на друг. Честта се свързва с положителната обществена оценка на личността, а достойнството – със самооценката на човека за собствената му обществена значимост⁶. Достойнството също така отразява моралното отношение на човека към самия себе си и на обществото към него. То е отправната точка, от която се оформя оценката на ценността на личността в правната система изобщо. Достойнството и честта се отразяват в личната автономна сфера на личността като морален компас и средство за вътрешен самоконтрол. Правото на индивида за личностно самоусъвършенстване и търсене на развитие, признание и себеизява е пряко свързано с концепцията за човешко достойнство, а оттам и за разбирането за чест и добро име. Застъпва се разбирането, че конкретната степен на достойнство зависи от индивидуалното социално и нравствено развитие на всеки човек, както и на обществото като цяло. Именно затова правото е призвано да даде необходимата правно гарантирана мяра за достойнство, спрямо която никое посегателство или намеса не са възможни.

Макар и близки като категории, честта и достойнството като морално-етични понятия имат известни разлики, които намират отражение и в правния мир, като достойнството се явява обща, широка категория, чието съдържание включва не само честта, но субективната представа на личността за добро име и признание в обществото. Тя включва в себе си представите на личността за морал, етично и правилно поведение, което да я извиси нравствено в собствените ѝ очи и в тези на обществото. В доктрината се приема, че честта също така съдържа диференциация по национален, териториален, професионален и словен признак⁷.

⁵ Вж. **Огнянова, Н.** Медийна политика и право на ЕС. УИ „Св. Климент Охридски“, 2014, с. 612.

⁶ Вж. **Стойнов, А.** Наказателно право. Особена част. Престъпления против правата на човека. Второ издание, С.: Сиела, 2006, 165; така и **Николова, Р.** Публичноправни проблеми на печатните медии. С.: Дружество Европейско право, 2016, с. 198.

⁷ Вж. **Раймундов, П.** Обида и клевета. – В: Медийно право – речник на основните понятия. С.: Вестникарска група България ООД и Книгоиздателска къща Труд, 2005, с. 244.

Доброто име, от своя страна, представлява положителната оценка на обществото за личността, неговата известност, общественото мнение спрямо него и неговите качества, професионализъм, умения и нравственост, които определят уважението на околните спрямо него.

II. Колизията между свободата на словото и честта, достойнството и доброто име

Именно посегателствата срещу честта, достойнството и доброто име на лицето са правно гарантираните граници, които най-често биват прекрочвани при упражняването на свободата на словото, а възможна последица е и осъществяването на престъпленията обида и клевета. Според Конституционния съд, който в своето Решение № 20 от 1998 г. по к. д. № 16/1998 г. подробно разглежда престъпните състави и предвидените санкции на двете престъпления, наказателната отговорност за обида и клевета е една от юридическите гаранции, които осигуряват закрилата на достойнството на личността. Нейното установяване в чл. 146, 147 и 148 от Наказателния кодекс (НК) отговаря на отбелязаното задължение на държавата да гарантира личното достойнство, съдържащо се в Конституцията. В същото решение Конституционният съд изрично се произнася, че предвидената наказателна отговорност за обида и клевета не противоречи на чл. 39 – 41 от Конституцията и е в съответствие с чл. 10 от ЕКПЧ.

Правото на изразяване на мнение, свободата на печата и правото да се търси, получава и най-вече да се разпространява информация не са абсолютни. Основанията за ограничаването им се съдържат в Конституцията – в чл. 39, ал. 2, чл. 40, ал. 2 и чл. 41, ал. 2, които не позволяват те да бъдат използвани за накърняване и засягане на изрично изброените права и интереси, а също и в общата разпоредба относно защитата на правата – чл. 57, ал. 2 от Конституцията, която не допуска злоупотреба с тях, както и упражняването им, ако накърняват права или законни интереси на други. Такова ограничително основание се съдържа и в текста на чл. 10, т. 2 от Конвенцията, допускащ свободата на изразяване на мнение да бъде ограничено от процедури, условия, ограничения или санкции, които са предвидени в закон, необходими са в едно демократично общество и са в интерес на изрично предвидените цели. Когато конкретизират ценностите, чиято закрила е основание за ограничаване на правото на свобода на изразяване на мнение, Конституцията посочва правата и доброто име на другите граждани, а Конвенцията – репутацията и правата на другите. Ето защо според Конституционния съд отговорността (наказателна и гражданска) за обида и клевета като средство за защита на честта, личното достойнство и доброто име представлява ограничение на правото на свобода на изразяване на мнение, което е допустимо и от Конституцията, и от Конвенцията⁸.

III. Международни тенденции и практики в правния режим на обидата и клеветата

В исторически план обидата и клеветата са деянията, които се явяват най-ярките и често прекрочвани граници на свободата на словото. Същевременно през последните години се засилват все повече усилията на различни международни организации като ОССЕ, Специалния докладчик на ООН за свободата на мнение и изразяване, „Артикъл 19“ и др., които се обявяват против криминализирането на обидата и клеветата и противодействието им с по-леки мерки, най-вече чрез институтите на гражданското и административното право. Така например Принцип 4 (а) от *Законодателството относно обидата и клеветата*,

⁸ Вж. пак Решение на КС № 20/14.07.1998 г.

принципи за свобода на изразяване на мнение и защита на доброто име, изготвен от организацията „Артикъл 19“ още през 2000 г. в Лондон, предвижда, че всички наказателни закони срещу обида и клевета трябва да бъдат забранени и заменени, където е необходимо, с подходящи граждански закони за търсенето на отговорност за обида и клевета. В онези страни, където все още съществуват наказателни закони срещу обида и клевета, трябва да бъдат предприети стъпки за прогресивно прилагане на този Принцип. През 2007 г. с Резолюция 1577 (2007) Парламентарната асамблея на Съвета на Европа призова държавите членки да декриминализират обидата и клеветата.

Въпреки това редица държави в Европа продължават да уреждат обидата и клеветата като престъпления. Заслужава да се отбележи, че голяма част от тях предвиждат възможност за налагане на наказание лишаване от свобода. България е една от държавите, които не предвижда такова наказание. Великобритания декриминализира обидата и клеветата през 2009 г. Някои други държави като Албания, Хърватия, Франция, Русия, Босна и Херцеговина, Украйна и Сърбия също не предвиждат наказателна репресия. Максималните присъди в повечето държави са обикновено в рамките на две години, но има и изключения.

Глобите и задържането са най-често срещаните видове наказателни санкции, предвидени за клевета и обида, но в някои държави са уредени и други санкции. Такъв пример е Холандия, където в някои случаи на клевета извършителите могат да загубят правото си да заемат политическа длъжност или да служат във въоръжените сили.

Испанският Наказателен кодекс, например, определя престъплението „injuria“ като всяко действие или изразяване, което засяга достойнството на друго лице, вреди на репутацията му или засяга неговата самооценка (чл. 208). Все пак ал. 2 предвижда, че само клеветата, която поради своето естество, последици и обстоятелства се счита за сериозна от широката общественост, се счита за престъпление. Тоест нейният престъпен характер се определя от конкретните ѝ обществено опасни последици. Австрийският наказателен кодекс предвижда общ състав за клеветата (*Verleumdung*) в случаите, когато някой прави клеветнически твърдения за даден човек, въпреки че знае, че те са неверни (§ 297 StGB). Същевременно се предвижда и престъплението „üble Nachrede“ като „утвърждаване или разпространение на факт, свързан с друго лице, което може да го обезчести или да окаже отрицателно влияние върху общественото мнение за него“ (§ 111 StGB). При него, за разлика от клеветата, фактите са истинни, но имат неблагоприятни последици за лицата, до които се отнасят. Обратно на режима на „üble Nachrede“, в Чешката република, Финландия и Латвия престъпленията за клевета поставят изискване специално за наличието на неверни данни, за да доведат до наказателна отговорност. В този смисъл има разлика в терминологията и съдържанието на понятията в отделните държави.

Интересно е да се отбележи, че дълго време, особено в началото на века, се наблюдава явлението „туризъм с цел дело за клевета“ (*Libel tourism*)⁹. Той е особено актуален за Великобритания, където най-често ищецът завежда дело за клевета най-вече срещу журналисти в онлайн форуми, защото в Англия и Уелс има най-голям шанс да осъди автора на изказването, независимо че при нормални обстоятелства не би следвало да търсят отговорност на журналистите под тази юрисдикция. Така се търси по-благоприятната правна система (*forum shopping*), под която ищецът има най-голям шанс да спечели. Въпросът излиза извън границите на Обединеното кралство и е предмет и на други юрисдикции. Този феномен предизвика редица основателни критики. В тази връзка през 2013 г. призивите за реформа бяха признати и в Закона за клеветата във Великобритания (*Defamation Act 2013*) се предви-

⁹ Въведен е за пръв път от видния английски юрист и общественик Джофри Робъртсън.

ди в раздел 9 (2), че съдът няма правомощие да разглежда делото, освен ако не е убеден, че от всички места, в които е публикувано обжалваното изявление, Англия и Уелс е очевидно най-подходящото място, за да предяви иск по отношение на изявлението. Наред с това Законът за клеветата от 2013 г. предвиди изискването за наличие на сериозен праг на вредите (*serious harm*)¹⁰, като по този начин английският законодател се опитва да ограничи прето-варването на съда с малозначителни дела.

Един от големите проблеми в съвременните европейски демократични системи е, че продължават да се прилагат методи на наказателната репресия срещу медии и журналисти. Проблемни области са както Южна Европа (особено Гърция, Италия, Португалия и Турция), така и Централна Европа (особено Унгария), въпреки че случаите на присъди над журналисти продължават да се извършват в държави, които обикновено се считат за силни защитници на свободата на медиите като Дания, Германия и Швейцария. В Словакия например за клевета, която може да причини щети в особено големи размери, се предвижда наказание до осем години лишаване от свобода. В Португалия набедяването (чл. 365 от Наказателния кодекс на Португалия) предвижда до три години лишаване от свобода, но квалифицираният му състав, при който набедяването е довело до лишаване от свобода на набедения, предвижда до 8 години лишаване от свобода.

Важен аспект на правния режим на обидата е, че в редица държави в Европа се предвижда криминализиране на деяние, свързано с обидата на държавния глава или държавна институция. Има държави, които криминализират обидата и към чужд държавен глава, символи на чужди държави или международни организации. На повечето места тези състави обаче рядко се прилагат. Изключение е Турция, където има редица присъди за обида или заплахата на държавния глава. Този тип престъпления обаче според обекта на защитата си са свързани най-вече с националната сигурност¹¹. Редица специални закони забраняват обидата и клеветата на републикански държавни глави. Примери за юрисдикции с такива разпоредби са Андора, Азербайджан, Беларус, Германия, Гърция, Исландия, Италия, Казахстан, Малта, Полша, Португалия, Сан Марино, Словения, Таджикистан, Турция, Туркменистан, Узбекистан и Ватикана. В някои от тях деянията, осъществени чрез слово срещу държавния глава предвиждат по-строги наказания отколкото общите разпоредби. Така например чл. 147 НК на Азербайджан предвижда до 3 години лишаване от свобода за обида, докато чл. 323 НК предвижда до 5 години лишаване от свобода за дискредитиране на честта и достойнството на държавния глава. В Исландия примерът е сходен, като чл. 235–236 уреждат общите състави на обидата и клеветата, за които наказанията са съответно до една и до две години лишаване от свобода, а чл. 101 НК на Исландия предвижда, че наказанията могат да се удвоят, ако обект на посегателство е президентът. Подобен е примерът в Полша и Сан Марино. Гърция се явява изключение от това правило, като максималното наказание за обида или клевета към президента (три месеца) е по-малко от максималното наказание за обща клевета. Чл. 14, ал. 3, буква „б“ от Гръцката конституция също така позволява изземването на материал (както преди, така и след публикуването), който съдържа обиди към президента. В някои държави тези разпоредби на практика не се прилагат, докато в дру-

¹⁰ Раздел 1, параграф 1 от Закона за клеветата от 2013 г. предвижда, че „изявлението не е клеветническо, освен ако неговото публикуване е причинило или има вероятност да причини сериозна вреда на репутацията на ищеца“.

¹¹ Вж. **Griffen, S.** Defamation and Insult Laws in the OSCE Region: A Comparative Study. Commissioned by the OSCE Representative on Freedom of the Media. Ed. Trionfi, B., online edition: <https://www.osce.org/fom/303181>.

ги те продължават да имат интензивна употреба. В Турция прилагането и злоупотребите с президентския закон за обидата в страната са нараснали главоломно през последните години. Стоотици са случаите на задържани и осъдени за обида на държавния глава по реда на чл. 299 от Турския наказателен кодекс. Привлечени като обвиняеми и осъдени са редица граждани, включително писатели, политици, спортисти, студенти, учени и дори ученици. През юли 2016 г. президентът обяви еднократно прекратяване на обвиненията, повдигнати по чл. 299, но си запази правото да внася нови обвинения в бъдеще. Всъщност през декември 2016 г. полицията арестува управителя на кафенето на светския опозиционен вестник „Cumhuriyet“ в обвинение по чл. 299 заради изявления, според които ще откаже да сервира чай на президента¹². По-конкретно, въпреки лавината от случаи, очевидно предназначени да потушат критиките към президента, турският конституционен съд утвърди конституционността на чл. 299 от декември 2016 г., постановявайки, че „споменатото ограничение ... не представлява пречка за изразяване на идеи и мисли, стига да не навреди на репутацията или правата на другите“. Стоотици са случаите на задържани, осъдени и излежавачи наказание лишаване от свобода заради дързостта си да критикуват държавния глава и държавната власт.

Макар и най-видният пример, Турция не е единствена в интензивното прилагане на президентските закони за обида. Разпоредбата на чл. 367 от НК в Беларус за клеветата на държавния глава също се прилага с относителна честота. Ключово е осъждането на Анджей Почобут, журналист и лидер на полското малцинство в Беларус, кореспондент на полския вестник „Газета Выборча“, който бива осъден на три години лишаване от свобода заради обида на президента Александър Лукашенко в статии, публикувани през 2010 и 2011 г.¹³

Така репресията и ограничаването на демокрацията се оказват изключително сериозни в редица държави и в повечето случаи са непропорционални и насочени не към защитата на държавата и обществото, а по-скоро в полза на властта и властимащите.

IV. Национална уредба на престъпленията срещу честта, достойнството и доброто име на друго

В България престъпленията срещу честта, достойнството и доброто име на друго са уредени в раздел VI и VII на глава Втора от Особената част на Наказателния кодекс и включват издаване на чужда тайна, престъпно използване на информация, обида, клеветата и престъпно ползване на информация от архива на МВР. Наред със защитата, която се търси по реда на Наказателния кодекс¹⁴, често пъти се търси защита и по реда на чл. 45 и сл. от ЗЗД при т.нар. „деликти, осъществени чрез слово“. Това е по-щадящият ред за търсене на компенсация и на защита на правата и интересите на засегнатите лица, най-вече защото не се прибегва към наказателна репресия.

Обидата представлява действие или изказване, което е унижително за честта или достойнството на друго, като в общия състав на чл. 146 от НК се предвижда то да е извършено в присъствието на лицето. Предвиденото наказание е глоба от хиляда до три хиляди лева, като в този случай съдът може да наложи и наказание обществено порицание. Предвиденото наказание и най-вече неговата долна граница е изключително завишено спрямо

¹² Griffen, S. Op. cit., pp. 15-18.

¹³ Решение на Конституционния съд на Турция № 2016/186 от 14 декември 2016.

¹⁴ Вж. Калпакчиев, К., Ангелова, Е., Папазян, Е. Обида и клеветата в практиката на Софийския районен съд, С.: Сиби, 2005.

минималната работна заплата в страната и установения жизнен стандарт. Важно е да се отбележи, че предмет на престъплението обида по наказателния кодекс може да бъде само физическо лице, като то трябва да бъде в състояние да възприеме обидните изрази или действия, както и да формира чувство за лично достойнство и чест. Обидата на група лица, характеризирани на определен признак, без да са идентифицирани поименно не съставлява обида, като в тези случаи в зависимост от контекста, може да е налице слово на омразата, да е налице някое от престъпленията против правата на гражданите по глава III от Особената част на НК или просто да е налице критика към работата на определена институция, бранш и т.н.¹⁵

V. Съвременни проблеми в правоприлагането на престъплението обида

Все по-често спорните хипотези и казусите, свързани с обида са най-вече по повод публикации в социалните мрежи. Общият състав на престъплението обида е налице все по-рядко, тъй като лицата не възприемат обидните изказвания или действия чрез физическото си присъствие по време на изказването или извършването им. Ето защо повечето случаи попадат в хипотезата на квалифицирания състав на престъплението обида по чл. 148, ал. 1, т. 1 „нанесени публично“ или по т. 2 „разпространени чрез печатно произведение или по друг начин“. Изказванията в социалните мрежи обикновено попадат във второто предложение на т. 2 – разпространени по друг начин. Нанасянето на обида чрез печатно произведение означава, че то е издадено напечатано в много екземпляри и е разпространено между много читатели¹⁶. Във всеки случай обаче следва обидата да се възприеме лично от лицето, тоест лично да прочете или чуе написаното, дори и да не е извършено в негово присъствие. Възприемане на преразказ на нанасянето на обидата не е достатъчно. Обидата няма да е налице и ще е несъставомерна, ако не е извършена в присъствието на лицето или то е разбрало за нея задочно. Това разбиране се подкрепя от трайната съдебна практика, поставила началото си с Решение № 390/70 г. на I н.о. на ВС, произнесено във връзка с Наказателния кодекс от 1968 г. От обективна страна изпълнителното деяние се извършва чрез думи или чрез действие, с което субектът изразява своята отрицателна оценка за личното достойнство на обидения¹⁷. При обидата чрез думи деецът казва нещо унижително за достойнството на обидения, като се използват унижителни от гл. т. на господстващия морал епитети. Това деяние може да се извърши устно, включително по телефона, по радио или по телевизия, както и чрез видео. Може да се извърши и писмено – чрез публикация, пост, лично съобщение и др.

Не може да се възприеме обаче, че ще е налице обида, ако епитетите или квалификациите са обективирани в молба, искане или жалба, подадени до определена институция с цел защита на правата на лицето и излагане на фактическа обстановка. Още по-малко може да се приеме, че обидата е нанесена публично и е налице квалифицираният ѝ състав по реда на чл. 148, ал. 1, т. 2 от НК. В зависимост от контекста и целта на жалбата, молбата или искането може да се твърдят неверни данни за лицето и евентуално да е налице клевета или набедяване. Лицата обаче следва да могат да подават жалби, предложения и петиции, както и да се търси защита на правата и законните им интереси, включително да се подават сигнали срещу злоупотреби, корупционни практики и нарушения. В този смисъл не може да се под-

¹⁵ Вж. ECHR, *Кърджев с. България*, по. 60607/08, 7 септември 2017, § 31-39.

¹⁶ Вж. Решение № 1219 от 6 юли 1955 г. по н.д. № 2829/1955 г. на ВС, I н.о.

¹⁷ Вж. **Стойнов, А.** Цит. съч., с. 173-175.

крепи разбирането, че е нанесена публична обида и тя е разпространена по друг начин, а именно – чрез писмени молби до държавни институции, инспекторат, съд и т.н., когато лицето се е оплакало и е опитало да защити свои права и законни интереси, които е сметнало, че са неправомерно нарушени. В конкретния случай¹⁸ осъденото лице е сезирало няколко държавни органа, сред които Инспектората към Висшия съдебен съвет, Председателя на Софийски районен съд и др., като входираща писмени молби, в които описва подробно своите, според него засегнати от ищеца по делото за обида права и законни интереси, като твърди, че е „присъден трети хонорар на „ответника мафиот“. Според съда той е извършил престъпление обида, и то в квалифицирания ѝ състав на публичност. Най-малко, от субективна страна не е налице умисъл за извършване на обида, защото деецът не я насочва нито пряко към засегнатия, нито към широката общественост. Той не цели да накърни честта, достойнството и доброто име на ищеца. Напротив, цели да защити, независимо дали има основания или не, свои лични интереси. Не може да се сподели разбирането, че е налице обида, нанесена публично и е разпространена по друг начин – чрез писмени молби. От обективна страна, нито исковата молба, нито жалбата, адресирана до конкретна институция са публични, за да се приеме, че е налице квалифицираният ѝ състав. Поставя се въпросът от кого е възприета публично обидата, когато тя е обективизирана в молба или жалба¹⁹. Съдът няма право да формира лично субективно мнение за дадено лице като институция, за да може оценката на лицето, подало жалбата, да навреди на доброто име на засегнатия пред съответната институция. Дори да има решения по тях и да са изложени становищата на страните, техните данни са защитени и не могат да бъдат установени от широката общественост. В едно демократично общество е от решаващо значение лицата да могат да се оплачат, особено когато подозират корупционни практики или други злоупотреби. От гледна точка на господството на правото отхвърлянето на жабата или исковата молба и съпътстващите според случая финансови и административни тежести са достатъчна гаранция, че лицето, което необосновано отправя претенции, критики или дори си служи с обидни епитети по адрес на някого, ще бъде санкционирано и не цели да нанесе обида и да засегне чувствата, достойнството или доброто име на адресата, а да получи сам защита. Уважаването на иска за обида и осъждането на лицето при такава фактическа обстановка, и то в квалифицираният ѝ състав, в подобни случаи руши доверието в институциите и застрашава свободата на словото, която следва да бъде водеща ценност в работата на тези институции, чиято функция е призвана да брани и защитава гражданите и цялото общество.

От субективна страна деецът следва да действа с умисъл – пряк или евентуален. Субектът трябва да съзнава, че обидните му думи или действия са унижителни за честта, достойнството и доброто име на лицето, че съществува възможност те да бъдат чути или видени от него и най-вече - деецът цели те да бъдат възприети от жертвата или се отнася безразлично към възможността това да се случи. Ето защо има разлика, особено при нанасяне на обида в социалните мрежи, дали става дума за критика към определени лица, още повече когато са публични фигури или изпълняват определена публична функция и критиката е насочена към нея, както и дали те могат да възприемат тези обидни думи. Ако изказването е достъпно само за определен кръг лица и засегнатият няма профил в тази мрежа, или не е в листата с приятели на извършителя, то тогава следва много внимателно да се преценява дали е налице обида и в тези случаи най-често престъплението не е довършено. Обратното, ако лицето може да възприеме обидата и са налице останалите елементи на

¹⁸ Вж. Решение № 709 от 20 юни 2017 г. по в.н.ч.х.д. № 5546/2016 г. на СГС.

¹⁹ Вж. Присъда № 130 от 13 май 2013 г. по н.ч.х.д. № 2016/2012 г., Окръжен съд - Пазарджик.

фактическия състав, то той е изпълнен. В този смисъл в българската съдебна практика има случаи на осъдени лица заради нанесени обиди през фейсбук, които са възприели лично нанасянето им чрез социалната мрежа²⁰. От огромно значение обаче е да се разграничават критичните мнения от престъпленията срещу честта, достойнството и доброто име на лицата. Така например българската съдебна практика многократно извежда, че при преценката за обидната форма на извършеното трябва да се изхожда не просто от субективното възприятие на засегнатия, а от обективен критерий – от общоприетите морални и обществени разбирания за необходимо отношение към другите членове на обществото. За да е налице обида, следва да бъдат казани в присъствието на пострадалия думи, годни да накърнят достойнството му, които според съвременните обществени стандарти са неприлични, вулгарни и цинични. Наред със субективната преценка на пострадалия се изисква обективно казаното или извършеното да е унижително, т.е. да е генерално неприемливо за обществото, да е неприлично, непристойно, грубо, цинично. Обидното отнасяне не е просто неучтивост, неспазване правилата на приличието или проява на недостатъчно възпитание. Неделikatността в изразите и обноските не винаги е с обиден умисъл и съдържание. По своето съдържание обидата представлява изразяване на една отрицателна оценка на дееца, на едно отрицателно мнение за достойнството на засегнатия. За да бъде съставомерна като обида, негативната оценка или отнасяне към личността на пострадалия трябва да бъде в груба и крайна форма, която и поради това е обществено неприемлива. Оценката за това дали употребената дума е обективно обидна следва да се прави от съда, в контекста на данните по делото, както и на общоприетите в обществото морални норми²¹.

От изключително значение е дали изказването или действието са насочени към личността на обидения или към негово действие или постъпка. Обидата ще е налице, ако изпълнителното деяние е насочено към личността на лицето. Критиката към негови действия, изказвания, включително свързани с неговата работа или позиция, не могат да се възприемат като обида. Обидата ще е налице, когато е атакувана самата личност на обидения. Това е от изключително значение и за демократичността изобщо, както и за възможността за граждански дебат. Именно разликата между квалификации, отправени към действия, решения или последици от бездействие на дадено лице, и коментирането им, било то и с обидни епитети, от една страна, и отправянето на обидни епитети по адрес на личността на дадено лице, от друга, е повод най-често за спорове. Това е особено релевантно, когато става дума за длъжностни лица, които заемат властови позиции или позиции, чиято функция съществува в служба на обществото. Гражданите и гражданското общество трябва да бъдат свободни да критикуват открито и без страх от санкция работата на длъжностните лица и институциите и да изразяват открито недоволството си от резултатите и начина на извършване на тази работа дори когато са крайни. От друга страна, когато обидата е насочена към лицето, изпълняващо конкретната длъжност, към негови лични характеристики, свързани с личността му и личния му живот, тогава е налице обида. Двете фигури, макар и сходни, не бива да се бъркат. Критиката към работата на лицата, а не към самите лица, не представлява обида. Има разлика между критика и обида. Липсата на съвестно изпълнение на задълже-

²⁰ Вж. Присъда № 14 от 22 април 2015 г. по н.ч.х.д. № 652/2014 г. по описа на НРС, VI с-в; Присъда № 283 от 4 юни 2015 г. по н.ч.х.д. № 165/2015 г., Районен съд – Силистра.

²¹ Вж. Решение № 2596 от 15 март 2016 г. по гр. д. № 52879/2015 г. на СРС; вж. Присъда № 4730 от 15 юни 2016 г. по ч.н.д. № 2100/2015 г., Районен съд - Благоевград; Решение № 3782 от 15 юли 2016 г. по вчнд № 198/2016 г., Окръжен съд - Благоевград; Разпореждане от 4.07.2016 г. по ч.н.д. № 10981/2016 г. на СРС.

нията, неспазването на срок, неефективни, безполезни решения или бездействия и тяхната квалификация и оценка представляват критика. Квалифицирането с обидни епитети на самото лице, а не на длъжността, която лицето изпълнява, представлява обида и изпълнява състава на престъплението обида. Когато обидните квалификации са насочени към длъжностно лице и представител на обществеността при или по повод изпълнение на службата или функциите му, то тогава не само е налице обида, ами тя е в квалифицирания си състав по чл. 148, ал. 1, т. 2 от НК, а предвиденото наказание е глоба от три хиляди до десет хиляди лева и обществено порицание. В тези случаи обаче е важно да се прецени дали е атакувана личността на лицето или е отправена критика към неговата служба и изпълнението ѝ.

По смисъла на чл. 146, ал. 2 от НК, в случай че обиденият е отвърнал веднага с обида, съдът може да освободи и двамата от наказание и ще е налице реторсия. Тя може да е налице както при нанасяне на обида по общия състав, така и по смисъла на чл. 148, ал. 3 от НК във вр. с чл. 148, ал. 1, т. 1 от НК, ако е нанесена публично. Важна особеност е, че трябва от гледна точка на момента на нанасяне на обидата обиденият да е отвърнал веднага. Няма нужда тя да е сходна или еднаква по тежест, но е задължително спазване на изискването за време – веднага. Обиденият е отвърнал с обида поради състоянието, в което се е намирал и защото се е почувствал засегнат от обидата. Това състояние е близко до афект, макар и законът да не го изисква задължително. Реторсията не може да се приложи обаче при размяна на обиди чрез печатно издание²², нито може да е налице при клеветата²³.

VI. Особенности и проблеми в правоприлагането на престъплението клеветата

Наред с обидата, другото най-често престъпление, което може да се нанесе чрез слово е клеветата. Тя също има свои особености и проблеми, като те в най-голяма степен касаят журналисти и медии, особено разследващи, които често се сблъскват с редица трудности, когато биват съдени, най-често от обществени личности. Клеветата е налице, ако някой разгласи позорно обстоятелство за друго или му припише престъпление. Предвиденото наказание по чл. 147, ал. 1 от НК е глоба от три хиляди до седем хиляди лева и обществено порицание. Както и при обидата, предвиденото наказание и особено неговата долна граница е изключително завишено спрямо минималната работна заплата в страната. Разгласяването представлява довеждане до знанието на трето лице на неверни, несъществуващи факти. От обективна страна, пострадал от клеветата може да бъде само физическо лице. Неверните факти и твърдения трябва да се отнасят до него и той лично да е назован. Посочването на група хора и твърдението на определени факти за отрасъл, професия или институция не е клеветата. Клеветата може да се извърши писмено или устно. Позорното обстоятелство е твърдение за съществуване на определен факт, който е от естество да накърни честта, достойнството или доброто име на пострадалия. Тези факти могат да се отнасят както за позорно обстоятелство, така и за извършено престъпление, като не е необходимо да са описани всички елементи от фактическия състав на престъплението, за да е налице клеветата. Двете форми на клеветата са разгласяване на неистинско позорно обстоятелство и приписване на престъпление, което не е извършено от засегнатото лице. Достатъчно е да се създаде общо негативно впечатление за извършване на престъпление от страна на пострадалия. Чл. 147, ал. 2 от НК предвижда, че деецът не се наказва, ако се докаже истинността на разгласените обстоятелства или на приписаните престъпления. Ето защо клевет-

²² Вж. Раймундов, Цит. съч., с. 252.

²³ Вж. Решение № 137 от 16 март 1972 г. по н.д. № 46/1972 г. на ВС, II н.о.

ническите твърдения следва да са достатъчно конкретни, за да могат да бъдат проверени от гледна точка на тяхната вярност, докато обидните не съдържат тези характеристики. Вредните обществено опасни последици настъпват за оклеветения чрез засягане на общественото мнение спрямо него. От изключително значение е деецът да е бил наясно, че приписаното престъпление не е извършено. От субективна страна, деецът е действал виновно – с пряк или евентуален умисъл. Бил е наясно, че оклеветеният не е извършил престъплението и въпреки това е разгласил факти, свързани с извършването му. При прекия умисъл е бил сигурен, че лицето не е извършило престъплението или че позорното обстоятелство не е налице в действителност, но въпреки това го е разгласил, като е целял то да стигне до знанието на трето лице. При косвения умисъл деецът може и да не е сигурен в действителните факти, но въпреки това да ги твърди или да не е сигурен, че третото лице или лица ще възприемат твърдените от него неверни факти, но се примирява с тази възможност. Негова е тежестта на доказване, за да докаже, че не е знаел за недействителността на фактите. Най-важното при клеветата от субективна страна е, че когато субектът е уверен в истинността на фактите, които твърди и тази увереност се основава на други обективни факти, то тогава умисълът се изключва²⁴.

В тази връзка е изключително важна проверката, която журналистите правят при оповестяване на факти, чиято истинност се отрича и се твърди, че е налице клевета от засегнатото лице. В този смисъл е и константната съдебна практика, като в дело от 2017 г.²⁵ съдът постановява, че разпространяването на отрицателни сведения за друго (в това число обидни, оскърбителни, шокиращи, смущаващи обществото или част от него) е допустимо в условията на всяка правова държава, чиито фундаменти по дефиниция са плурализмът и свободата на словото. Лимитът на тази свобода е противостоящото ѝ право на лична чест и достойнство като естествено присъщи на всеки индивид. Балансът между двете групи от права следва да се счита за спазен, когато разпространената информация, макар и отрицателна, е истинска, т.е. съответстваща на действителността или когато разпространяващият е имал достатъчно поводи да я приеме за такава. Освен това съдът отбелязва, че в аспекта на журналистическата работа представянето на негативна информация следва да се счита за добросъвестно и следователно ненадхвърлящо границите на правото на изразяване и свободата на печата, когато получените от журналиста сведения са били така проверени, че да не са оставили съмнения за истинността им, като обичайно се счита, че проверката налага изследването на поне два информиращи източника. Според съда, когато способът за набиране на сведенията за дадено лице с достатъчна конкретика е бил доказан по делото, макар и без персонализиране на източника, но пък с обособяване на конкретен кръг от лица, група, общност или принадлежност, стандартът за добросъвестна журналистическа практика следва да се счита за постигнат. Да се приеме противното, би означавало да се поставят несъвместими със свободното разпространяване на негативни за личността сведения граници при угрозата за невъзможно доказване на техния източник. Проверката от поне два независими източника е залегнала в практиката на ВКС, според който правното значение на добросъвестната проверка се проявява тогава, когато, въпреки извършването ѝ, фактите се окажат неверни. В този случай, ако проверката действително е добросъвестна, се изключва вината и журналистът не отговаря за вредите, причинени от противоправното му поведение²⁶. Това важи и за позоваването на официални източници, като в журналисти-

²⁴ Вж. Стойнов, А. Цит. съч., с. 181.

²⁵ Вж. Решение № 103 от 11 юли 2017 г. по н.ч.х.д. № 1120 от 2016 г., Окръжен съд – Хасково.

²⁶ Вж. Решение № 12 от 6 февруари 2013 г. по д. № 449/2012 на ВКС, ГК, III г.о.

ческата професия това най-често са прессъобщения на МВР. Ето защо следва да се отбележи, че дори и да е сменено заглавието на публикацията, ако самото то няма за цел да оклевети дадено лице, а е направено въз основа на логически и мотивирани изводи, въз основа на официална информация от страна на държавните органи, то тогава не може да се уважи иск за клевета срещу конкретната медия, публикувала информацията. Това е особено важно за запазването на плурализма, свободата и независимостта на медиите. Те не бива да плащат цената за показни акции от страна на служителите на реда, когато обаче обвинението впоследствие се окаже недостатъчно добре мотивирано и лицето бъде оправдано. Тяхната задача е да информират обществеността за случващото се, независимо дали акциите от страна на държавните органи са довели до осъдителни присъди, или не. Има ясна разлика между изпълняването на журналистическия дълг за добросъвестна проверка на информацията и нейното съобщаване, дори със слагане на атрактивно и насочващо вниманието заглавие и извършване на клевета, при която журналистът е наясно, че използваното заглавие е очевидно невярно и извършеното престъпление не е налице²⁷.

Клеветата ще е довършена, когато едно трето лице узнае за твърдените от дееца неистински факти. Тя е резултатно престъпление. Няма изискване клеветата да е възприета пряко от пострадалия или той да е присъствал. Даже напротив, най-често клеветата се извършва в отсъствието на пострадалия, като неговото присъствие има значение, само ако е извършена в обидна форма. Наказателният кодекс предвижда и квалифициран състав на клеветата по реда на чл. 148, ал. 2, вр. с ал. 1 от НК. Първата хипотеза на т. 1 разглежда случаите, в които тя е нанесена публично. В теорията и практиката²⁸ се приема, че за да е налице публична клевета, е необходимо тя да бъде нанесена на общодостъпно място, където да е имало повече лица, които биха могли да възприемат значението на извършеното. В някои случаи може да са дори 2–3 и отново да е налице публична клевета. За да е налице клевета, разпространена в печатно издание или по друг начин по реда на чл. 148, ал. 2, вр. ал. 1, т. 2 от НК, е нужно чрез разпространяване то да бъде доведено до знанието на по-широк кръг хора, като това става най-често чрез вестници и други писания, радио, телевизия, а в днешно време най-често и чрез интернет.

Квалифицираният състав на клеветата може да бъде и с оглед на резултата, тогава когато са настъпили тежки последици. Специфичното за тях е, че те са пряка последица от клеветата и не се отнасят до засягането на честта, достойнството и доброто име на пострадалия, а са конкретно обективни – проваляне на кариера²⁹, опит за самоубийство, психично разстройство и др.

VII. Проблеми на обидата и клеветата в практиката на Съда на Европейския съюз и на Европейския съд по правата на човека

Проблемът за клеветата, но също така и за обидата в интернет поставя един изключително важен и съществен въпрос, свързан с подсъдността на тези дела. В тази връзка на 25 октомври 2011 г. Съдът на Европейския съюз в състав Голяма камера се произнесе с решение по две съединени дела C-161/10 и C-509/09, съответно по преюдициално запитване от

²⁷ Вж. Кашъмов, А. Някои въпроси при делата за обида и клевета и делата за достъп до обществена информация. Права на човека, бр. 4, Фондация “БАПЧ”, С.: 2003, 5-6. Достъпна на: <http://human-rights.bg/Media/Default/Documents/Statii,%20analizi/Дела%20за%20обида%20и%20клевета%20и%20достъп%20до%20информация.pdf>

²⁸ Вж. Решение № 28 от 15 януари 1972 г. по н.д. № 622/1971 г. на ВС, II н.о.

²⁹ Вж. Решение № 115 от 11 октомври 2017 г. по в.н.ч.х.д. № 218/2017 г., Окръжен съд – Кюстендил.

Федералния конституционен съд на Германия и Окръжен съд – Париж, Франция. В него се посочва, че при твърдяно нарушение на правата на личността чрез публикуване на информация в уебсайт, лицето, което счита, че е увредено, може да сезира с иск за отговорността за цялата вреда юрисдикциите на държавата членка, в която се намира центърът на неговите интереси. Понятието „център на интереси“ е дефинирано като обичайното местопребиваване на лицето или място, където то упражнява професия и дава възможност да се установи наличието на особена тясна връзка. В българската съдебна практика аргументите по отношение на подсъдността се допълват, като се посочва, че въпреки че посоченото решение касае компетентността на съдилищата в държавите членки на ЕС по граждански и търговски дела в случаите на деликт с международен елемент, няма пречка принципните му разсъждения да бъдат споделени и по наказателни дела за клевета. Това е така, защото се касае до разпространена клеветническа информация чрез интернет портал. Въпрос за законодателна оценка на обществената опасност във всяка държава е дали посоченото деяние следва да се третира като престъпление или деликт. Тя обаче няма отношение към начина на определяне на подсъдността, тъй като изпълнителното деяние е еднакво. Ето защо според ВКС за определяне на подсъдността при клевета, извършена в интернет, е без значение в кой сайт е публикувано електронното съобщение, кой е собственикът и седалището на компанията, предоставяща компютърната услуга, както и местонахождението на сървъра ѝ. В тези случаи деянието следва да се счита за довършено в момента и на мястото, където тъжителят се е запознал със съдържанието чрез изтеглянето му от информационната система³⁰. По реда на НПК компетентен да разгледа тъжбата е съдът, в чийто район е извършено престъплението. При клевета и обида в интернет това е на практика неустановимо, тъй като информацията в интернет става достъпна до неопределен и неопределям кръг субекти от цял свят. Ето защо за компетентен следва да се счита съдът, в чийто район е засегнато доброто име и положението на личността в обществото.

При клевета на длъжностно лице или на представител на обществеността при или по повод изпълнение на службата или функцията му по реда на чл. 148, ал. 2, вр. с ал. 1, т. 3 НК е редно отново да се обърне внимание на разликата между критика и клевета. Твърдението на неверни факти, за които лицето е наясно, че са неистински с цел да навреди на доброто име и репутацията на длъжностното лице или на представителя на обществеността, представлява клевета. Не представлява клевета обаче твърдение на факти от обективната действителност, за които лицето, което ги твърди, вярва или има основателни съмнения, че са се случили и е сезирало компетентните органи с цел да установят проверка за тяхната наличност или не. Тук следва да се напомнят аргументите по делото *Маринова и други срещу България*, когато става дума за сигнализиране за нередности във връзка с длъжностни лица и представители на обществеността пред властите и в подадените сигнали, жалби или искове се твърдят факти, които по-късно се квалифицират като клевета. Трябва да се държи сметка дали лицата са прекрачили границата на правото си на свободно изразяване на мнение и в този случай са злоупотребили с него, като са разгласили пред трето лице позорно невярно обстоятелство или извършване на престъпление от страна на съответното длъжностно лице или представител на обществеността, или са упражнили конституционното си право да подават жалби, да докладват нередности или да търсят помощ от властите. Следва да се прецени дали лицето, което твърди неверните факти, е могло разумно да предвиди, че е извършило клевета. В делото се казва още, че направените твърдения са могли да окажат влияние върху професионалното положение на съответните длъжностни лица, да подкопа-

³⁰ Вж. Определение № 59 от 9 юни 2015 г. по д. № 559/2015 г. на ВКС, НК, III н.о.

ят авторитета им, да отнемат време и ресурси и да доведат до дисциплинарни или може би дори наказателни санкции срещу тях. Но те са направени от жалбоподателите при упражняването на възможността в едно демократично общество, управлявано от върховенството на закона, частно лице да докладва твърдяна нередност в поведението на длъжностно лице на орган, компетентен да се справи с такъв проблем (§ 89). Ето защо съдът следва всеки път внимателно да изследва фактичестката обстановка, мотивацията и причините за твърдените факти, както и тяхната истинност. В този смисъл българският съд правилно заключава, че гражданите имат право и трябва да сигнализируют чрез жалби, сигнали и пр. всеки път, когато смятат, че са станали свидетели или жертви на престъпно или просто некоректно поведение, особено когато автор на същото е лице, осъществяващо важна за обществото функция³¹. Това е един от фундаментите на гражданското общество и на будното гражданско съзнание, което може да действа единствено в условия на свобода на словото без страх от неправомерни санкции.

В този смисъл Съдът в Страсбург многократно извежда в своята съдебна практика разбирането, че публичните личности и най-вече политиците се ползват с по-ниска степен на защита, отколкото останалите граждани. В своето ключово решение по делото *Лингенс срещу Австрия* ЕСПЧ отбелязва, че свободата на печата дава една от най-добрите възможности за обществото да узнае идеите и възгледите на политическите лидери и да оформи мнението си за тях. По-общо казано, свободата на политическия дебат е в самата същност на концепцията за демократично общество, която е намерила отражение в цялата Конвенция. В съответствие с това границите на допустимата критика по отношение на политиците в това им качество са по-широки, отколкото за частните лица. За разлика от последните, политикът съзнателно и неизбежно се излага на близко наблюдение на всяка негова дума и действие както от журналистите, така и от цялото общество. Следователно той трябва да проявява по-висока степен на толерантност³². В същия смисъл е Решение № 7 от 04.06.1996 г. по к.д. № 1/96 г. на Конституционния съд, в което се подчертава, че „изказванията, които засягат дейността на държавните органи, или съставляват критика на политическите фигури, държавни служители или правителството, заслужават по-високо ниво на защита. Оттук може да се заключи, че държавната власт като цяло, както и политическите фигури и държавни служители могат да бъдат подложени на обществена критика на ниво, по-високо от това, на което са подложени частни лица“. Това разбиране се поддържа и от съдебната практика на националните съдилища³³, но следва да бъде трайно утвърждавано и да се взима предвид и от страна на публичните фигури и най-вече на политиците, когато решат да съдят за клевета или обида медии и журналисти.

VIII. Разграничение между обидата, клеветата и други престъпления

В теорията и практиката многократно се прокарва разграничение между престъплението обида и клевета, като то се прави преди всичко във връзка с обекта на престъплението, като обидата засяга самооценката на пострадалия и може да се осъществи чрез нецензурни епитети или изрази или дори унижително изразено субективно мнение, а клеветата засяга обществената оценка за пострадалия. Освен това са налице и разграничения на база на

³¹ Вж. Мотиви от 7 март 2017 г. към Присъда № 57/20.02.2017 г. по н.ч.х.д. № 7591/2016 г., Районен съд – Пловдив, III н.с.

³² Вж. ECHR, *Lingens v. Austria*, no. 9815/82, 8 юли 1986, 8 EHRR 407, § 42.

³³ Вж. Решение № 315 от 16 септември 2013 г. по в.н.ч.х.д. № 6239/2011 г., ВКС, III н.о.

обективната страна на двете престъпления, като обидата е извършена, когато е в присъствието на пострадалия, клеветата се осъществява пред друго лице, за обидата е без значение дали обидните реплики отговарят на действителността, но при клеветата се изисква установяване, че твърденията са неистински³⁴. Наред с това следва да се прави разлика между обидата и клеветата и други престъпления като лъжесвидетелстването, набедяването и издаването на чужда тайна. При лъжесвидетелстването от обективна страна деянието се извършва пред съд или друг надлежен орган, а от субективна – деецът има качеството на свидетел. При него се осуетява разкриването на обективната истина от компетентните органи и се застрашават обществените отношения, свързани с правораздавателната дейност на държавата. При разликата с чужда тайна специфичното е, че за разлика от клеветата и обидата, разкритата тайна е истина, макар и тя да накърнява честта, достойнството и доброто име на пострадалия, а деецът да я е узнал въз основа на служебното си положение. Най-съществено е ясното разграничение между набедяването и клеветата в изпълнителното си деяние – приписване на престъпление. Набедяването се извършва пред конкретен орган на власт, винаги при пряк умисъл, и се застрашава правораздавателната дейност и нейното обективно и правилно упражняване.

IX. Съвременни проблеми на обидата и клеветата в информационното общество по отношение на малолетни и непълнолетни

Друг важен аспект, който следва да бъде обсъден е свързан с факта, че все повече в обществото се наблюдават редица сериозни проблеми, свързани с обида и клевета в интернет, включително от и към деца. Зачестяват случаите на тормоз от страна на деца, насочен както към техни съученици, така и към учители. Това е сериозен проблем, чието решение често се negliжира, макар в училищните правилници да е предвидена забрана за извършване на обидни изказвания или действия. Те обаче касаят и се прилагат най-често в случаите, в които обидата е нанесена лично или в хода на учебния процес. Ето защо би било добре да се предложи училищата да приемат собствени етични кодекси за безопасно поведение в интернет, с които да запознават учениците и при наличие на подобен тормоз, независимо дали е насочен към ученик или учител, извършилият го ученик да бъде санкциониран със забележка, разговор с родителите, предупреждение или дори изключване. Важно е в програмите за гражданско образование децата да разбират рисковете и отговорността, която носят при подобно поведение и накърняване на достойнството, доброто име и честта на ученици, учители или други възпитатели. Също така би могло да се постави на обсъждане въпросът не само за кибертормоза, но също така за рисковете и отговорността, която носят, от своя страна, учителите. И двете страни в учебния процес следва да зачитат правата и доброто име на другата, но също така и информация, свързана с личните данни и неприкосновеността на личния живот. Излъчването на жива връзка от клас трябва да бъде регламентирано и това може да стане най-добре именно чрез подобен етичен кодекс, като всяко училище следва само да преценява дали изобщо да налага и ако да, какви санкции. Разбирането, че децата знаят как да се защитят сами онлайн и усвояването на умения за повишаване на собствената им защита не следва да е част от тяхното образование е опасно и заблуждаващо. Все повече училища си дават сметка и предприемат мерки в посока на решаване на проблема, но все още няма единен национален подход. Обидата и клеветата от малолетни и непълнолетни следва да се вземе сериозно и да се възприеме единна национална полити-

³⁴ Вж. Стойнов, А. Цит. съч., с. 176; Присъда от 9 юни 2015 г. по н.ч.х.д. 3048/2014 г., Окръжен съд – Пловдив.

ка, която да не вмениява допълнителни административни тежести, но да отвори дебат върху тази тема и да се търсят адекватни и полезни методи, включително инструменти на меко-то право и добри практики за насочване на вниманието към нея и ограничаване на щетите, които може да нанесе.

Направеното изложение показва, че засягането на честта, достойнството и доброто име на друго, най-вече чрез обида и клевета, почива на ясно очертани, концептуални разбирания и особености, но разкрива и някои нови, малко изследвани досега аспекти. Те са свързани, от една страна, с тревожния факт за високия праг на санкциониране на журналисти, медии и критични гласове като цяло, особено във време, в което демократичният дефицит както в Европейския съюз, така и в цяла Европа е изключително висок. Намирането и доброто разбиране на ясни баланс между правото на изразяване на мнение и свободата на пресата, от една страна, и защитата на честта, достойнството и доброто име на лицата, от друга, е от изключително значение за развитието на гражданското общество изобщо. Това е особено актуално от гледна точка на намирането на нови, ясни, функциониращи механизми за защитата на тези блага в онлайн и информационната ера. В нея възможностите за свободно споделяне и изразяване никога не са били толкова широки, но същевременно обективната проверка на фактите и работата на конвенционалните медии са изправени пред нови и непознати досега предизвикателства. Това важи с пълна сила и за възможностите за засягане на тези две права и прекриване на техните граници.

В обхвата на този проблем попада и по-тесният въпрос за защитата от засягане на честта, достойнството и доброто име на децата и опасностите, които то крие за тяхното психическо и физическо развитие. Тези проблеми показват все по-ясната нужда от повишаване на медийна грамотност, особено в училище, както и от ясното осмисляне и развитие на решенията, свързани новите предизвикателства пред правния мир, чиято основна цел е да гарантира конституционно защитените ценности.

HONOR, DIGNITY AND REPUTATION OF OTHERS. INSULT AND SLANDER AND SOME ISSUES RELATED TO THEIR IMPLEMENTATION

Simona Veleva,

PhD student, Sofia University

The paper addresses some crucial issues related to insult and slander. The definition and protection of the dignity, honour and reputation as constitutionally protected values are discussed. The legal regime of insult, defamation and slander in some European countries are also marked, as well as some major disturbing tendencies related to freedom of expression related to them. The legal framework of insult and slander in Bulgarian crim-

inal law are examined in detail. The paper examines the specifics related to the increase of slander and insult in the internet and the related problems. It also sheds light on those problems concerning minors and the need of better protection at schools through soft law and self-regulation.

Keywords: Protection, Honour, Dignity, Reputation, Insult, Slander